

»nenavadnih reči, ki so se zgodile tu pri nas«, je noveleta z naslovom *Drugo življenje*. On, kakorkoli že mu je bilo ime, je nekega dne rekel ženi, da mora na službeno pot v Kanado, in čez nekaj tednov odondod poslal telegram z obvestilom, da je njen mož v prometni nesreči izgubil življenje. Premišljeno je sklenil za seboj zabrisati vse sledi: poiskal je nekega brezupnega alkoholika, se polastil njegovih dokumentov in mu podtaknil svoje ter ga z avtomobilom zvrnil v prepad. Tako je končno postal drug človek, kar si je želel... Toda čez nekaj mesecev

se je moral vrniti v Evropo in zamakalo ga je, da bi spet videl svojo ženo. Obiskal jo je, a ga ni prepoznala in ni verjela njegovi izpovedi o tem, kaj se je z njim v resnici zgodilo. »Po nekaj mesecih,« zvedemo iz epiloga, »so vdrli v njegovo sobo, ker je iz nje že močno zaudarjalo«. Na njegovih dokumentih je pisalo: Jack Nelson, born in Ottawa, 22. 1. 1942.«

Troje knjig, natisnjenih v zbirki Devin, pomeni nedvomno obogatitev sodobne slovenske literarne žetve, in sicer v obojnem, tako vsebinsko-sporočilnem kot izraznem pomenu besede.

TRPKA POETIČNOST MALIH VELIKANOV

Ivan Cimerman: *Dvodomci*
(Prešernova družba – Ljubljana – 1991)

Izbrani fragment: *»...Že vsa ta leta mi je tako, kot da skrivam v sebi dva doma, dve domovini. Ena je tista velika, ki vleče vsakega prebujenca v svet, druga je tista, ki te priklepa, da se ne odtrgaš od te izgubljene, žalostne, nore, nepozabno lepe in ponosnoponižne slovenske čarovnije in poblodiš po tujih deželah največ za mesec, dva.«*

Očitno je, da sodi Cimermanovo pisanje v zvrst literarne reportaže. S tem bodi, brez želje po kakršnemkoli togem kategoriziranju, povedano samo to, da so avtorja bolj kot akademska literarna fikcija ter njeni potencialni estetski rezultati pritegnile k pisanju realne življenjske zgodbe ljudi, na katere je naletel na svojih žurnalistično angažiranih poklicnih potih. Kot urednik Rodne grude se doma in na tujem srečuje z usodami naših emigrantov, med katerimi je, po njegovem lastnem zatrjevanju, nič koliko veli-

kih človeških dram in romanov, vrednih občudovanja, razmisleka in ubeseditve. O njih, teh »svojih« ljudi in teh zgodbah se je torej namenil napisati primerne reportažne poročila, sledeč njihovega pripovedovanju in hkrati svojim meditacijam ob poslušanju teh zgodb. Ob tem pa si je z vso intenzivnostjo prizadeval, da bi izpisovanju svojih intervjujev s temi ljudmi vdihnil karseda estetsko in semantično bogat ubeseditveni nadih, kar mu je spričo že večkrat preverjene pisateljske erudicije tudi v polni meri uspelo. V Dvodomcih zbrane novele in črtice so ob vsej svoji reportažnosti v zasnovi in izvedbi dobra, celo vrhunška proza. Njena reportažna verodostojnost je v prid postmodernistični leposlovni vrednosti Cimermanovega pisanja, hkrati pa bogata izraznost te prozne dikcije kot taka osmišlja pripovedovalčevo reportažno, izpovedno in socialno-razčlenitveno poročanje o naših in tujih »ljudih in krajih«.

Ključ k razumevanju tega in takšnega pisateljskega postopka nam je v »predgovoru« z naslovom *Moji mali velikani* ponudil v premislek in oporo pri branju avtor sam. »V času znanstvene fantastike,« pravi, »ni zame nič bolj fantastičnega, kot so usode malih ljudi iz Sloven-

skih gor, Haloz, Prekmurja, s Ptujскеga in Dravskega polja v surovem soočenju z življenjem. »Zaupaj nam, da je postal »čuječ sopotnik garaških, vztrajnih in dobrovoljnih, do neba vznesenih veseljakov in do pekla razžaloščenih kljubovalcev, ki se spoprijemajo s svetom.« In v taistem kontekstu še: »Vsi ti moji mali velikani! Samo prisluhnili sem jim lahko, s spoštovanjem zapisal, kar so mi pripovedovali, rahlo prepesnil prerobato besedo ali izraz, a ostal zvest, čimboli zvest izvirniku ali izvirnici.«

Večji del knjige, ki dovolj neprikrito teži k samonikli virtuoznosti izraza, zapolnjujejo novele reportažnega tipa, pripovedujoče zgodbe intervjuvanih »dvodomcev«, se pravi ljudi, ki jih je življenje zavoljo teh ali onih, predvsem socialnih razlogov in stisk popeljalo na tuje, a so se po dolgih letih vrnili, oziroma se vselej spet vračajo. Črtice, ki imajo drugačno tematsko in izrazno obeležje, saj so izpovedi avtorjevih lastnih doživljanj izza otroških let v domačem kraju sredi Dravskega polja, torej neke vrste »čista« proza v stilu Solzic, so v knjigi le neke vrste dodatek, pa še ta obsega komaj dvoje naslovov. S podobno oznako (tematsko-motivni sklop, ki izstopa iz glavnine v pripovedni strugi Dvodomcev, četudi jo na določen način dopolnjuje) bi kazalo opredeliti poslednja dva »sestavka« v celokupnem izboru; oba sta, v nasprotju s črticama, katerima sledita, spet reportažno intonirana, vendar pa ne zastavljena v kakršnemkoli smislu žurnalistično, pač pa prežeta s povsem osebnimi avtorjevimi percepcijami sociopsiholoških in moralističnih doživljanj v domu staršev njegove žene v zavrženi samotnosti kočevskih gozdov.

Sicer pa je vsaka izmed obravnavanih tem svet zase, vreden romaneskne obdelave. Dvodomka, prva izmed novel-reportaž, posreduje trpko življenjsko izpoved nič več mlade, a še vitalne, v prijaznejšo prihodnost verujoče Haložanke, matere treh nedoraslih otrok, ki sicer stalno prebiva v Münchnu, a se odondod po dolgih letih mučne zdomarske

odtrganosti spet vsak mesec za nekaj dni vrača v domači kraj, »s parketa nazaj na ilovico«, torej v nasprotni smeri od tiste, ki jo je, mlado dekle, revno vaško lepoticico, gnala v svet, »z ilovice na parket«. Ko je takrat odhajala, je bila polna upanja, prepričana, da bo za vselej ušla bedi in nelagodju haloškega doma, a je v moškem, ki se mu je prepustila in se z njim poročila, naletela na onemolega prevranta, ki jo je spravil v neodrešljiv življenjski precep. Njegovega fizičnega in materialnega bremena se je po hudih mukah čez leta sicer otresla, eksistencialnih in moralnih posledic te preizkušnje pa seveda ne. Ta ji je izpila mladost in pokopala njena svetla upanja. Grenkoba spominov, boj za preživetje družine brez sprijenega očeta in večna, neodgonetljiva peza dvodomstva, takšni so preostanki na njenem življenjskem pogorišču. Vendar jim z uporno močjo kljubuje. Sama pravi: »Med dvema domovoma blodimo in z dvema srcema, večno na poti. Za dvoje src pa rabimo dvojno moč.«

Trpke spomine nosi s seboj tudi pripovedovalec zgodbe z naslovom v Švablandijo po marke, pa zemljico nazaj – zdaj osemdesetletni kmečki mož iz Nove vasi, ki je svojo »travmo« s tujino in dvodomstvom doživel pred kakimi dvajsetimi leti, ko je, nič hudega sluteč, zagazil na življenjsko past in ga je nato veliko stalo, da se je iz nje rešil. Pri šestdesetih je namreč ostal vdovec, pa so mu znanci pripeljali na pot žensko, s katero se je nanovo oženil in ji prepisal polovico svojega posestva, šele po tistih usodnih korakih pa sprevidel, da je naletel na »zajedavko«, ki mu je pila kri, in mu ni preostalo nič drugega, kot da poskusi z markami, zasluženimi v Nemčiji, po neumnem darovano »zemljico« od nje spet odkupiti. Po mnogoterih peripetijah, ki si jih je naložil s tem križem na ramenih, mu je uspelo lastno življenjsko napako popraviti in se vrniti na kmetijo, v svojo »svobodo«. Zdaj, po vsem hudem, kar je za njim, pa bi se ženska spet rada vrnila k njemu, da bi

»vküper prišla«. A je, sicer zagrenjen, a bivanjsko neporažen, trden kot skala. »Nikdar več,« pribija, »ne na totem ne na onem sveti, ne pri bogeci ne pri luciferi.«

Cimermanov pripovedovalski in opisovalski humor, primerno začinjen z narečnimi in žargonskimi posebnostmi, ki jih pri opazovanju in ponazarjanju svojih »malih velikanov« v vseh razsežnostih obvlada, pride do izraza tudi in še posebej v Živih kapljicah Slovenskih goric, reportaži, na veliko nagibajoči se v literarnost, katere »junaka« sta njegova šegavo zgovorna sobesednika Južek in Franček, pripovedovalca zanimivih prigod iz tujine, kamor sta se bila njega dni odpravila »za srečiko gledat«, njuno pripovedovanje pa se spremaša s potekom umiranja ostarele dninarke ter sodelovanjem tipične vaške srenje v tem po Cimermanovo orisanem in s pristno življenjsko toplino posredovanem – grotesknem – dogajanju. Nad vsemi temi freskantnimi prizori se razprostira firmament dobrodušne humornosti in prijaznega, vserazumevajočega sočutja, kar velja tako za pisca samega kot za njegove pripovedovalce. Pisatelj to svoje doživljanje »živih kapljic« opredeli kot »sprehajanje po svetu fantastike«.

Fantastika je temeljna sestavina naracije v obeh zgodbah o »dvodomcih« v Avstraliji – z naslovoma Opalosledec ter Med ilovico in opali. V prvi opisuje svoje snidenje z znanim in uspešnim iskalcem, brusilcem in preprodajalcem opalov, nekdanjim Celjanom Štefanom Hribarjem v daljni Adelaidi sredi Velike puščave na avstralskem jugu. Iz tega moža srednjih let, a že osivelih las zvabi nadvse zanimivo in dramatično pripoved o njegovih doživetjih, ki so se zvrstila na poti mladega prebežnika iz domovine, kasnejšega garača v nemških rudnikih, na avstralskih gradbiščih ter na slovitih Opalnih poljih, na razpenjenih valovih usode, katerih plodove zdaj vendarle uživa. Usoda ga je namreč po mnogih trpkih preizkušnjah vendarle obdarovala z uspehom, bogastvom in predvsem ne-

izmerno ljubeznijo ter zadoščenjem, kar zadeva izbrani poklic. Postal je srečni »uročenec, zakletež v gradu strasti do lepih kamnov... nemirnež, iskalec, pustolovec«, z eno besedo – opalosledec. Druga izmed obeh »avstralskih« reportaž pripoveduje o dolgoletnem, pravzaprav vseživljenjskem opalosledcu naše krvi z drugega zornega kota; skozi optiko njegove zdaj že štiridesetletne hčerke, ki jo je avtor »intervjuval« doma, na Ptujski gori, vse njeno izpovedovanje pa je en sam neizmerni izraz hrepenenja po očetu, čigar moralni lik občuduje in mu pripisuje že kar legendarne razsežnosti. V daljni svet je namreč odšel neposredno po njenem rojstvu, potem ko mu starši njene matere, njegove ljubezni, niso dovolili, da bi se bil, bosjak, priženil v njihov bogataški dom. Toda obema, Roziki in Dragici, materi in hčeri, je ostal »atek« vseh dolgih štirideset let ljubeče zvest. Pošiljal jima je dolarje, da sta si postavili hišo, se pred desetimi leti, po smrti svoje sovražne nesojene tašče z Roziko celo poročil in se zdaj, po štiridesetih letih odsotnosti, končno za vselej vrača domov, ta »trudni haloški Odisej, najboljši atek na vsem širnem svetu...«, da izroči svoji hčerki in ženi samega sebe.«

V Cimermanovi prozi si podajajo roke živahna epska naracija, tenkočutni pisateljev lirizem, sociopsihološka pronicljivost, šegavo nastrojena polnokrvnost ponazoritvenega opisovanja ljudi in dogodkov, vse pa je, v duhu najboljšega, kar prek vseh premen in lokov časa izžareva slovenska prozna dediščina (imamo v mislih Kosmača, Prežiha, Kranjca, Ingoliča in še koga izmed »klasikov« – njihove Strice, Lamutove, Srečo in kruh, Samorastnike ali Na tujih tleh in drugo prozo), prežeto s še eno različico iskrene in zavzete »ljubezni« pisca do teh občudovanja vrednih ljudi, njegovih in s tem tudi naših »malih velikanov«.

Ob njih, ki jih občuduje in se od njih uči živeti (eden med njimi je njegov tast, ostarela kmečka grča, nekdanji vaški silak na zdaj usihajoči kočevski kmetiji,

popisan v sklepni noveli-reportaži), se sam počuti jalovega in to »jalovost« do- volj kredibilno sugerira tudi nam, češ: »Jaz pa razsipam svoje zlate moči po nekakšnih pisarnah ter pišem jalove članke v jalove časopise in knjige.«

Dvodomci so potemtakem tople in pri- jazen, čeprav hkrati stvaren, prav nič mehkoben »spomenik« v počastitev do-

življanja naših anonimnih »malih velika- nov« v trpkem času, kakršnega nam je doživljati, in kot takšni ne le dragoceno pričevanje, temveč tudi pozornosti vred- na pisateljska stvaritev – prizadeto in prizadevno poročilo o dobi in njenih »herojih«.

Viktor Konjar

SKUPINA »KONSTRUKTOR« V EQUINI

Likovna
umetnost

Ljubljanska galerija Equina je go- stila skupino »Konstruktor«. Ta se je predstavila z enim samim skupnim pro- jektom, ki bi približno sodil v tisto »ki- parsko« postavitev, ki je še najbližja asamblazu. Gre za povsem nenavadno, a učinkovito artistično dejanje: celotni prostor, ki je zatemnjen, je napolnjen v vrstah sedežev in ob straneh s plastični- mi – ne iz plastike! – človeškimi liki, ki tiho žde, in so usmerjeni v modri križ, ki ima iz ozadja diskretno neonsko osvetli- tev. Tudi zamolklo, kot je celoten ambi- ent. Ekspresivno izraženi obrazi – in drže teles – so potopljene v nemo, skupno občutje; obrazi so kljub množičnosti indi- vidualizirani, v temi ali poltemi delujejo ensorsko, ne da bi ustvarjalci v zamisli in izpeljavi bili kaj dolžni Ensorju. Nekateri obrazi so kakor lobanje, pa spet drugi, ki razodevajo razpadanje, pa groteskne mi- miki. In prav te prevladujejo. Ob tem ogledovanju nas spremlja posebej pri- pravljen glasba, ki je hkrati moderna in

predvsem tvori občuteno vzporednico k ambientalno postavljenim likom in k celotni zamisli. Mladi ustvarjalci so dosegli grozljiv danse macabre v docela novi, drugačni in sodobno izraženi izpe- ljavi. Negibnost likov govori o iztekajo- čem in iztečenem vitalizmu, celota seva skupno usodo neizbežne smrti. Gledalec se izgubi med množico in je kakor ujet v ta svet minevanja in je hkrati on sam kontrapunkt s svojo živo navzočnostjo, gibanjem. Tu gledalec ne stoji ob umet- nini, ampak je »potopljen« vanjo. Ta navezujoča zamisel ni naključna, funkci- onalno deluje z močno sugestijo ob zave- sti povezanosti med ambientom, napol- njenim s figurami, in obiskovalcem, ki se mora premikati na različne konce dvora- ne, gledalcu pa je odmerjen manjši pro- stor gibanja kot sedečim figuram. Me- mento mori izzveni tu v dosledni izpelja- vi. Mladi ustvarjalci celotnega projekta so hoteli ostati anonimni. V današnjem individualiziranem času je kar nenavad- no, da je skupinsko delo vidnega polja in zvoka doseglo tolikšno ubranost in pre- pričljivo sugestivnost.

Igor Gedrih